

Örebro 2017-05-08

YTTRANDE

Dnr 2017-02/AG/LF

Utbildningsdepartementet
103 33 Stockholm

Handläggare: Anna Gabrielsson

Saknas! Uppmärksamma elevers frånvaro och agera (SOU 2016:94)

Riksförbundet för döva, hörselskadade barn och barn med språkstörning, DHB, är en föräldraorganisation som startade 1949 och aktivt arbetar för att våra målgrupper ska vara delaktiga, jämlika samt ha inflytande i ett tillgängligt samhälle. Även barn med ytterligare funktionsnedsättningar är en viktig grupp inom vår organisation. Grunden för våra ställningstaganden är våra samlade erfarenheter i förbundet. Viktiga dokument för vårt arbete är *Barnkonventionen* och *FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning*. Vårt arbete utgår även från Sveriges språklag, som ger svenskt teckenspråk ställning motsvarande de nationella minoritetsspråken.

Riksförbundet DHB överlämnar härmed följande synpunkter på betänkandet:

Sammanfattning

Riksförbundet DHB anser att det är avgörande med ett fungerande kontrollsystem som ska syfta till att direkt uppmärksamma elevers frånvaro. Orsakerna till frånvaron måste utredas och eleverna har rätt att få hjälp med att komma tillbaka till skolan. Tillgänglig kommunikation är en annan avgörande faktor. Barn och ungdomar ska kunna kommunicera med all personal på sin skola, inte bara pedagogisk personal, och inte bara på vissa tider, utan hela tiden med all personal. Riksförbundet DHB anser att det finns behov i skolan av en ökad kunskap om teckenspråk, stödtecken, bilder och vilken betydelse det har för att ersätta eller förstärka det talade språket.

Myndigheten för delaktighet redovisade i sin rapport från 2013 att 16 procent av barn med funktionsnedsättning blir mobbade. Det är nästan tre gånger så vanligt som hos andra barn, där andelen är knappt 6 procent¹. Vi vill, som många gånger tidigare, påtala vikten av ökad kunskap om funktionsnedsättningar och dess konsekvenser. Det är högst sannolikt fler åtgärder som behövs för att förebygga ett osunt skolklimat, men vår organisation anser att en viktig åtgärd är ökad kunskap. Eleverna måste kunna känna sig trygga med att de kan vända sig till all personal på skolan och bli förstådda. I detta sammanhang vill Riksförbundet DHB även uppmärksamma en annan utredning² som föreslår avveckling av specialskolor för elever med hörsel- och språknedsättningar. Vi har varit kritiska till utredningens förslag då det saknas konsekvensanalys för eleverna. En konsekvens kan komma att vara en ökad frånvaro bland eleverna som, om förslaget genomförs, kommer att hänvisas till skolor som saknar kunskap om hörsel- och språknedsättningar.

Riksförbundet DHB ställer sig positivt till förslaget att Skolverket ska få i uppdrag att ta fram innehåll i en nationell utbildning för elevskyddsombud.

Barnombudsmannen konstaterar i sin rapport Respekt från 2016 att många professionella som möter barn med funktionsnedsättning saknar nödvändiga kunskaper om funktionsnedsättningarna och dess konsekvenser. Riksförbundet DHB instämmer i detta, något som vi tar upp på flera ställen i vårt svar och konkretiserar.

Riksförbundet DHB ställer sig positiva till att arbetsterapeuter ska finnas i skolan. De projekt och försöksverksamheter³ som har provat att ha aktiva arbetsterapeuter i skola har visat på ett gott resultat

Liksom Skolverket är Riksförbundet DHB av den uppfattningen att en förutsättning för en tillfredställande elevhälsa är ett tydligt och engagerat ledarskap. Rektor har en betydelsefull roll i ett framgångsrikt elevhälsoarbete och det är därför av avgörande betydelse att det i rektorernas utbildning ingår kunskap om elevhälsan. Riksförbundet DHB ställer sig positiva till utredningens förslag om att tillsätta en utredare som får i uppdrag att ta fram förslag till hur elevhälsans verksamhet kan konkretiseras. Vi är också positiva till att elevhälsans uppdrag tydliggörs i lagstiftning.

Riksförbundet DHB ställer sig positiv till utredningens förslag om att tillsätta en utredare för att föreslå åtgärder för en förbättrad tillgång till personal med kompetens inom yrkes- och studievägledning. Idag råder det brist på yrkes- och studievägledare och tillgången på många skolor i landet är begränsad.

Riksförbundet DHB ställer sig positivt till förslaget att Skolverket ska få i uppdrag att ta fram innehåll i en nationell utbildning för elevskyddsombud. Vi skulle dock vilja att förutom arbetsmiljölagen, ska det även ingå moment om funktionsnedsättningar i utbildningen.

Riksförbundet DHB ställer sig positiv till utredningens förslag om att tillsätta en utredare för att föreslå åtgärder för en förbättrad tillgång till personal med kompetens inom yrkes- och studievägledning.

¹ Hur är läget? Myndigheten för delaktighet om situationen på utbildningsområdet, 2013

² SAK – Samordning, ansvar och kommunikation SOU 2016:46

³ Teknikstöd i skolan, Hjälpmedelsinstitutet, 2013 och arvsfondsprojektet Vägar till arbete 2012

6.5 Skolfaktorer

6.5.1 Bristande uppmärksamhet och frånvaro

Utredningen konstaterar att det ofta brister i rutiner för att kontrollera närvaro hos elever. Vidare pekar utredningen på att den bristande kontrollen av närvaro i sig utgör en riskfaktor. Ungdomar som har haft en mer omfattande frånvaro i skolan uppgav att det faktum att ingen tycktes notera deras frånvaro hade betydelse, även om det inte var avgörande. Eleverna var dock medvetna om att ingen tycktes märka att de var borta från skolan. Om inte frånvaron uppmärksammas skickar det en signal till eleven om att det inte är viktigt. Riksförbundet DHB anser att det är avgörande med ett välfungerande och konsekvent kontrollsystem som ska syfta till att direkt uppmärksamma elevers frånvaro. Orsakerna till frånvaron måste utredas och eleverna har rätt att få hjälp med att komma tillbaka till skolan. I de rutiner som en skola ska ha för att stödja elever att vara närvarande i skolan bör all skolpersonal finnas med, inte endast pedagogisk person och rektor, utan även övriga personal på skolan tex personal på fritidshem.

6.5.5 Skolklimat och skoltillhörighet

Kvaliteten i relationen mellan elev och lärare är en oerhört viktig förutsättning för ett gott skolklimat i skolan. Det är naturligtvis svårt att avgöra vilka faktorer som skapar en god relation, men Riksförbundet DHB vill ändå i detta sammanhang betona vikten av kommunikation. Vi representerar barn och ungdomar som har hörsel- och/eller språknedsättning och som i olika grader använder teckenspråk eller andra kommunikationssätt såsom stödtecken eller bildsystem. Barn och ungdomar ska kunna kommunicera med all personal på sin skola, inte bara lärare, och inte bara på vissa tider, utan hela tiden med all personal.

En tillgänglig kommunikation är inte hela svaret på ett gott skolklimat, men en av förutsättningarna torde vara att det finns gemensamma kommunikationssätt. Vi anser därför att det är viktigt att ta hänsyn till hur den kommunikativa miljön ser ut, det gäller alla barn, men är särskilt viktigt att beakta när det gäller barn som kommunicerar på annat sätt än endast med talat språk. Riksförbundet DHB anser att det finns behov i skolan av en ökad kunskap om teckenspråk, stödtecken och bildsystem och vilken betydelse det har för att ersätta eller förstärka det talade språket.

6.5.6 Kränkningar, trakasserier och mobbing

I skolans miljö ska det inte förekomma kränkningar, trakasserier, mobbing eller andra typer av övergrepp. Sverige har en tydlig lagstiftning på området och har även under längre tid i olika former arbetat med att motverka det i skolor. Icke desto mindre vet vi att det förekommer och dessvärre även i vissa fall i allvarlig form. Det finns flera studier som visar att barn med funktionsnedsättning är mer utsatta, än barn som inte har någon funktionsnedsättning. Studierna visar också att det inte är någon skillnad mellan pojkar och

flickor.⁴ Myndigheten för delaktighet redovisade i sin rapport från 2013 att 16 procent av barn med funktionsnedsättning blir mobbade. Det är nästan tre gånger så vanligt som hos andra barn, där andelen är knappt 6 procent⁵.

Vi vill, som många gånger tidigare, påtala vikten av ökad kunskap om funktionsnedsättningar och dess konsekvenser. Det är högst sannolikt fler åtgärder som behövs för att förebygga ett osunt skolklimat, men vår organisation anser att en viktig åtgärd är ökad kunskap. Eleverna måste kunna känna sig trygga med att de kan vända sig till all personal på skolan och bli förstådda.

När det gäller elever med en hörsel- eller språknedsättning så vet vi att många som går integrerade är ensamma om sin funktionsnedsättning i sin klass. Det gäller framförallt i glesbygd. Det är inte ovanligt att bristen på att kunna identifiera sig med andra och att inte kunna kommunicera på samma språk med andra, kan leda till ensamhet och utsatthet. Det gör det än viktigare att uppmärksamma eleverna med hörsel- och språknedsättningar för att undvika att de utsätts för övergrepp. I detta sammanhang vill Riksförbundet DHB även uppmärksamma en annan utredning, den sk SAK-utredningen⁶ föreslår avveckling av specialskolor för elever med hörsel- och språknedsättningar. Vi har varit kritiska till utredningens förslag då det saknas konsekvensanalys för eleverna. En konsekvens kan komma att vara en ökad frånvaro bland eleverna som, om förslaget genomförs, kommer att hänvisas till skolor som saknar kunskap om hörsel- och språknedsättningar.

7.2 Olika aspekter av skolmiljön som kan främja närvaro och förebygga frånvaro

Utredningen tar upp relationer som en viktig aspekt i ett gott skolklimat och vi vill betona att kunskap om funktionsnedsättning och kommunikation är grundfundament när det handlar om att skapa sunda och trygga relationer. Detta bör utgöra en grund i relationer mellan elever såväl som mellan personal och elever. Även lärarnas arbetsmiljö anses ha betydelse för elevernas närvaro, och så är det måhända, dock skulle Riksförbundet DHB vilja uppmärksamma den fysiska skolmiljön för eleverna. För att eleverna ska vara trygga i sin skolmiljö ska den vara tillgänglig auditivt, visuellt, kognitivt och fysiskt. Skolmiljön ska även ha adekvat hörselteknik för de elever som behöver det.

7.2.2 Utredningens bedömning om behovet av en nationell utbildning för elevskyddsombud

Riksförbundet DHB ställer sig positivt till förslaget att Skolverket ska få i uppdrag att ta fram innehåll i en nationell utbildning för elevskyddsombud. Vi skulle dock vilja att förutom arbetsmiljölagen, ska det även ingå moment om funktionsnedsättningar i utbildningen. Hur ska skolmiljön utformas så att den är tillgänglig och trygg för elever med

⁴ Svedin, Jonsson, Landberg, Om barn med funktionsnedsättning i Sverige och deras utsatthet för våld och kränkningar, Stiftelsen Allmänna Barnhuset och Barnafrid – nationellt kunskapscenter, 2016

⁵ Hur är läget? Myndigheten för delaktighet om situationen på utbildningsområdet, 2013

⁶ SAK – Samordning, ansvar och kommunikation SOU 2016:46

funktionsnedsättning ska ingå i uppdrag och utbildning för elevskyddsombud (här hänvisar vi även till avsnitt 7.2).

7.2.4 Kränkningar, diskriminering och trakasserier kan och ska förebyggas

Skolinspektionens prioriterade granskningar av skolor visar på stora brister och låga ambitionsnivåer vad gäller ett systematiskt förebyggande arbete mot kränkande behandling. Av de granskade grundsärskolorna var det mer än en av tio som brast i trygghet, studiero och åtgärder mot kränkande behandling. Det finns givetvis skolor där detta fungerar och där eleverna känner sig trygga, men det är mycket allvarligt att så många skolor inte kan erbjuda eleverna den skolmiljö de har rätt till. Här måste skolhuvudmännen göra fler insatser och avsätta mer resurser.

Skolverket föreslår att skolorna regelbundet ska genomföra kartläggningar av elevernas situation, vilket Riksförbundet DHB anser kan vara en metod. Det viktiga är då också att resultatet verkligen följs upp och att det finns åtgärder att sätta in om så behövs. Vi anser också att en ökad närvaro av vuxna, en tydlighet i skolan om vilka regler som gäller både personal och elever, samt en ständigt närvarande medvetenhet om funktionsnedsättningar och dess konsekvenser kan vara viktiga delar i ett förebyggande arbete.

8.4.1 Kunskap om funktionsnedsättningar

Barnombudsmannen konstaterar i sin rapport Respekt från 2016 att många professionella som möter barn med funktionsnedsättning saknar nödvändiga kunskaper om funktionsnedsättningarna och dess konsekvenser. Riksförbundet DHB instämmer i detta. Vi noterar att utredningen särskilt tar upp neuropsykiatriska funktionsnedsättningar, och det är givetvis mycket illa att det saknas kunskap på det området. Vi är kritiska till att barn och ungdomar med olika diagnoser inom ett visst område ses och tycks behandlas som en grupp. Ett perspektiv utifrån att bristen på kunskap om funktionsnedsättning försvårar för elever att närvara i skolan måste tolkas brett. Det gäller många elever och även våra medlemmar med hörsel- och språknedsättningar. Även om personal i bästa fall känner till diagnoserna så är ofta kunskapen låg eller tom obefintlig om vilka stöd eleverna behöver och hur kommunikationen ska kunna ske på elevens villkor. Elever bör inte indelas i grupp pga av diagnos då bilden ofta är komplex. En elev kan ha utöver en hörselnedsättning också ha en diagnosticerad neuropsykiatrisk eller intellektuell funktionsnedsättning. En elev med språkstörning har inte alltid också en neuropsykiatrisk diagnos, vilket utredningen tycks ge uttryck för.

Vi är medvetna om att det kan vara praktiskt för många att sätta ihop elever med olika diagnoser i en grupp, men vi menar att det finns en fara i det. Alla elever har samma behov, oavsett om de har en funktionsnedsättning eller inte, men elever med funktionsnedsättning kan behöva mer stöd eller en annan form av stöd, för att få sina behov tillgodosedda. Skollagen är tydlig med att alla elever ska få stöd utifrån sina individuella förutsättningar och ska därmed betraktas som individer och inte som en elev som tillhörande en gruppd diagnos. Grupptillhörighet kan ha ett värde för den enskilde vid identifiering och förebilder, men då är det ett val den enskilde gör själv.

8.4.5 Arbetsterapeuter i skolan

Riksförbundet DHB ställer sig positiva till att arbetsterapeuter ska finnas i skolan. De projekt och försöksverksamheter⁷ som har provat att ha aktiva arbetsterapeuter i skolan har visat på ett gott resultat. Vår organisation vill se att yrkesgruppen ges plats i skolan då vi anser att de kommer att tillföra värdefull kompetens. Organisatoriskt skulle arbetsterapeuter kunna tillhöra elevhälsan.

10.7 Eleverna behöver en tillgänglig elevhälsa

Elevhälsan spelar en oerhört viktig roll i både hälsofrämjande och förebyggande arbete för att minska elevers frånvaro. Både Skolinspektionens granskning⁸ och Skolverkets rapport⁹ har konstaterat att elevhälsan idag inte kan leva upp till sitt uppdrag vad gäller hälsofrämjande och förebyggande insatser. Liksom Skolverket är Riksförbundet DHB av den uppfattningen att en förutsättning för en tillfredställande elevhälsa är ett tydligt och engagerat ledarskap. Rektor har en betydelsefull roll i ett framgångsrikt elevhälsoarbete och det är därför av avgörande betydelse att det i rektorernas utbildning ingår kunskap om elevhälsan.

Elever ska informeras om elevhälsan, vilka professioner som de kan kontakta och vad de kan få hjälp med. De måste också få information om att elevhälsans arbete omfattas av strikt sekretess. En välfungerande elevhälsa är den som eleverna känner förtroende för och känner sig fria att kontakta. Självklart ska elevhälsan ha kompetens, eller tillgång till kompetens, för att kunna kommunicera med elever som har hörsel- och språknedsättning.

Riksförbundet DHB har även i många år arbetat för att även logopederna ska ingå i elevhälsan. Riksförbundet DHB anser att skolan måste prioritera resurser till elevhälsan och vi vill se en tydligare lagstiftning för hur elevhälsan organiseras, utför sitt uppdrag och hur verksamheten tillgängliggörs för eleverna.

10.8 Utredningens bedömning om elevhälsans arbete

Riksförbundet DHB ställer sig positiva till utredningens förslag om att tillsätta en utredare som får i uppdrag att ta fram förslag till hur elevhälsans verksamhet kan konkretiseras. Vi är också positiva till att elevhälsans uppdrag tydliggörs i lagstiftning. Idag är lagstiftningen som reglerar elevhälsan för vag. Skolhuvudmannen har idag stor frihet att själv avgöra hur elevhälsan ska utformas, både vad gäller omfattning och typer av professioner. För en ökad likvärdighet anser vårt förbund att både elevhälsans organisations och uppdrag bör regleras striktare i lagstiftning.

Utredningen menar att elevhälsans organisation också måste ha en reell möjlighet att utföra sitt uppdrag. Riksförbundet DHB är medveten om att det för många skolhuvudmän kommer att vara en utmaning att höja kvaliteten i elevhälsan, men en reglering av elevhälsan kan inte

⁷ Teknikstöd i skolan, Hjälpmedelsinstitutet, 2013 och arvsfondsprojektet Vägar till arbete 2012

⁸ Skolinspektionens kvalitetsgranskning Elevhälsa, Elevers behov och skolans insatser, 2015

⁹ Skolverket Dnr 2012:1077, 2015-06-01

ske med utgångspunkt i vad som går att genomföra med hänsyn till personalens villkor. Elevernas behov måste alltid vara främsta kriteriet för en tillgänglig, likvärdig och kompetent elevhälsa.

11.5 Utredningens bedömning om studie- och yrkesvägledning

Riksförbundet DHB ställer sig positiv till utredningens förslag om att tillsätta en utredare för att föreslå åtgärder för en förbättrad tillgång till personal med kompetens inom yrkes-och studievägledning. Idag råder det brist på yrkes- och studievägledare och tillgången på många skolor i landet är begränsad. Vårt förbund anser att yrkes- och studievägledarna har en viktig roll att fylla för eleverna och främst för elever som har låg motivation att närvara i skolan. Det är en yrkesgrupp som behövs i skolan och de behöver ha kunskap om elever med funktionsnedsättning. Riksförbundet DHB vill betona vikten av att det finns kompetens eller tillgång till kompetens, om hörsel- och språknedsättningar, teckenspråk samt kognitiva svårigheter.

Dag som ovan

Lena Fernström

Ordförande Riksförbundet DHB